



ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

« Άγιον Όρος, Μάρτιος 2021

Σεβαστέ μας πάτερ Βασίλειε,
ζητώ την εὐχή σας και την προσευχή σας.

Βαίρνω τό θάρρος, μέ τήν παρούσα μου ἐπιστολή, νά σᾶς ὑποβάλω κάποια ἐρωτήματα λειτουργικο-λατρευτικῆς φύσεως, δεδομένου ὅτι στίς «Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικάς ἀπορίας» τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Φουντούλη, δέν βρήκα σχετικές ἀπαντήσεις. Ἐπειδή οἱ ἀπορίες μου αὐτές εἶναι (καί ἦταν) πολλές, ἀπευθύνθηκα καί σέ κάποιον καθηγητή Θεολογίας, καθώσ καί εἰς πολύ κατηρτισμένον Ἄγιορείτην Ἱερομόναχον. Ἐν μέρει μοῦ ἀπήντησαν καί οἱ δύο. Περαιτέρω ὁμως ἐδήλωσαν ἀδυναμίαν, διά πολλούς καί διαφόρους λόγους. Γι' αὐτό, κάνοντας κατάχρηση τῆς δεδομένης ἀγάπης σας, τολμῶ νά ἀπευθυνθῶ στό πρόσωπό σας, μήπως καί μοῦ ἀπαντήσετε σχετικῶς - ἐάν ὁ πολύτιμος χρόνος σας σᾶς τό ἐπιτρέπει - ἤ μήπως μοῦ ὑποδείξετε κάποια πρόσωπα ἢ γραπτά κείμενα, ὅπου θά μπορούσα νά ἀποτανθῶ.

Σᾶς εὐχαριστῶ ἐκ τῶν προτέρων καί ζητῶ συγγνώμην, διότι “τολμήσας” ἀπηθύνθην πρὸς ἐσᾶς».

π. Βασίλειος: Κατ' ἀρχάς θέλω νά ἐκφράσω τόν δισταγμό μου ἀπαντῶντας στά ἐρωτήματα τοῦ π. Νεκταρίου, δεδομένου ὅτι τά ἔχει θέσει προηγουμένως σέ ἐγκρατεῖς περί τά τοιαῦτα, σέ Θεολόγο Πανεπιστημιακό Καθηγητή καί σέ λόγιον Ἄγιορείτην Ἱερομόναχον, ὅποτε δέν γνωρίζω ἂν οἱ ἀπαντήσεις μου προσθέσουν κάτι ἐπί πλέον τῶν ὅσων ἤδη ἔλαβε, ὁμως, ἀπαντῶ, κατά χρέος καί ἀπό ἀγάπη, μέ ἐκζήτηση συγγνώμης γιά τήν ἐτήσια καθυστέρησή μου, λόγω ἄλλων ἀνειλημμένων ὑποχρεώσεων μου.

π. Νεκτάριος: ΕΡΩΤΗΜΑ 1ον :

Γνωρίζουμε ὅλοι τήν εὐχή τοῦ Ἁγίου Μεγάλου Βασιλείου: «Κύριε, Κύριε, ὁ ρυσάμενος ἡμᾶς ἀπό παντός βέλους πετομένου ἡμέρας...», τήν ὁποία διαβάζουμε στά Μεγάλα Ἀπόδειπνα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Τήν ἴδια ἀκριβῶς αὐτή Εὐχή, τήν ἀκοῦμε γονατιστοί, στήν δεύτερη στάση γονυκλισίας τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Πεντηκοστῆς. Στήν περίπτωση αὐτή τῆς γο-

νυκκισίας, ή εὐχή αὐτή στερεΐται τῆς καταλήξεώς της: «Εὐδοκία καί ἀγαθότητι τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ...», ἐνῶ στό Μέγα Ἀπόδειπνο ὑπάρχει αὐτή. Τί συμβαίνει; Ἡ κατάληξη: «καί προκόπτοντας ἐν τοῖς παραγγέλμασί σου», εἶναι πολύ ἀπότομη, χωρίς τήν ἀκολουθοῦσα: «Εὐδοκία καί ἀγαθότητι...». Δεδομένου μάλιστα, ὅτι ἀποτόμως, χωρίς τήν τριαδολογική κατάληξη, ὁ Ἱερεὺς (ἢ ὁ Διάκονος) μᾶς προτρέπει ἀμέσως: «Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καί ἀνάστησον ἡμᾶς...», ὅπως ἐνθυμεῖσθε. Δέν μπορεῖ νά γίνει κάτι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Στό πρῶτο ἐρώτημα ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι δέν ἀποκόπτεται ἡ κατάληξη τῆς Εὐχῆς τοῦ Μ. Βασιλείου στήν Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Γονυκκισίας, ἀλλά μετατίθεται γιά νά τῆς δοθῆῖ μεγαλύτερα ἔμφαση. Μεσολαβεῖ ἡ αἴτηση τοῦ Διακόνου γιά τήν ἀνάσταση (ὀρθία στάση) τῶν γονυκκινῶν πιστῶν, ἡ ὁποία καί διεγείρει, καί μέ τήν ἐπίκληση τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου θά ὑποβοηθηθοῦν οἱ πιστοί νά προσέξουν ὅτι ὅλα τά πνευματικά ἀγαθά, πού ζητοῦμε μέσῳ αὐτῆς τῆς Εὐχῆς πραγματοποιοῦνται μόνο ἀπό τόν Θεόν μας, «Εὐδοκία καί χάριτι τοῦ Μονογενοῦς Σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητός εἶ, σύν τῷ Παναγίῳ καί Ἀγαθῷ καί Ζωοποιῷ Σου Πνεύματι νῦν καί αἰεὶ καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων».

Συνεπῶς, ἡ μετάθεση τῆς καταλήξεως τῆς Εὐχῆς δέν γίνεται ἐπί ζημία τοῦ πνευματικοῦ της νοήματος, ἀλλά πρὸς μείζονα ὠφέλεια τῶν πιστῶν.

Νά συμπληρώσουμε ὅτι ἡ διαφορά μιᾶς λέξεως πού ὑπάρχει στήν ἐν λόγῳ κατάληξη μεταξύ τῆς διατυπώσεως τῆς Εὐχῆς, πού βρίσκεται στήν Ἀκολουθία τοῦ Μ. Ἀποδείπνου, δηλαδή «...Εὐδοκία καί ἀγαθότητι...» καί τῆς Εὐχῆς τῆς Γονυκκισίας «...Εὐδοκία καί χάριτι...» ὀφείλεται μᾶλλον στή χρήση διαφορετικῶν ἀντιγράφων τῆς Εὐχῆς τοῦ Μ. Βασιλείου στίς δύο Ἀκολουθίες καί εἶναι φαινόμενο συχνά ἐπαναλαμβανόμενο σέ λειτουργικά κείμενα. Ὡστόσο, κατά τήν ἀποψή μας, ἡ χρήση τῆς λέξεως «χάριτι» στό κείμενο τῆς Γονυκκισίας ταιριάζει, περισσότερο στό νόημα τῶν αἰτηθέντων διά τῆς Εὐχῆς.

π. Νεκτάριος: ΕΡΩΤΗΜΑ 2ον:

Στό Θεοτοκολογικό Εὐαγγελικό Ἀνάγνωσμα, ἐκ τοῦ κατά Λουκᾶν, «Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀναστᾶσα Μαριάμ, ἐπορεύθη...», ὑπάρχει ἡ ἔναρξις τῆς Ὡδῆς τῆς Θεοτόκου, «Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τόν Κύριον...», ἡ ὁποία ὁμως μένει ἡμιτελής, λές καί βιάζεται ὁ ἀναγινώσκων ἱερεὺς νά προσθέσει τήν γνωστή κατάληξη: «Ἐμεινε δέ Μαριάμ σύν αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς καί ὑπέ-

στρεψεν εις τόν οίκον αὐτῆς». Πόσο, τέλος πάντων, θά καθυστεροῦσε ἡ ἐν λόγῳ ἀνάγνωσις, ἂν παρετίθετο πλήρης ἡ Ὡδή; Τί θά παθαίναμε ἂν τήν ἀκούγαμε ὀλοκληρωμένη; Καί – τό σπουδαιότερο – ποία καί πόση «ποινή», θά ἐπεβάλετο στόν Ἱερέα, πού θά «τολμοῦσε» νά τήν ἀναγνώσει ὀλόκληρη; Ποία ἀνωτέρα του ἐκκλησιαστική ἀρχή θά τό ἐπληροφορεῖτο, γιά νά «πατάξει» τό τοιοῦτον «ἀτόπημα»; Ἐπί τέλους, κάποια πράγματα δέν ἐπαφίενται σέ ἀτομικές ἱερατικές (ἢ καί ψαλτικές) πρωτοβουλίες; Αὐτή ἡ τελευταία ἐρώτηση, ἰσχύει καί γιά τό προηγούμενο ἐρώτημα...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Στό ἐρώτημα γιάτί περικόπεται ἡ Ὡδή τῆς Θεοτόκου στό Θεοτοκολογικό Εὐαγγέλιο, πού διαβάζεται στίς περισσότερες Θεομητορικές Ἑορτές, ὡς Εὐαγγέλιο Ὁρθρου καί στίς Μικρές Παρακλήσεις (Δευτέρας, Τετάρτης καί Παρασκευῆς) τοῦ Δεκαπενταυγούστου, θέλουμε νά προσημειώσουμε ὅτι ἡ περικοπή τῆς Ὡδῆς δέν ἐγινε ἀπό νεωτερίζοντες Ἱερεῖς, λόγῳ σπουδῆς, γιά ταχύτερα ὀλοκλήρωση τῶν Ἀκολουθιῶν, ἀλλά ἀπό τήν Ἐκκλησία μας, ἡ Ὅποια διά τῶν «**τά πάντα καλῶς διαταξαμένων Θεοφόρων Πατέρων**» ὤρισε, **σαφῶς ἔχουσα λόγον**, τόν ὁποῖο ἐμεῖς πρέπει νά ἀναζητήσουμε πρῖν εἰσηγηθοῦμε τήν ὁποιαδήποτε «διόρθωση» ἐκείνων πού ὀρίσθηκαν ἀπό Πατέρας ἔχοντας «**νοῦν Χριστοῦ**» καί ἀπεφάνθησαν «**συνδιασκεψάμενοι τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι**». Αὐτό τό κριτήριό πρέπει νά ἰσχύη σέ ὅλα ἐκεῖνα πού καθιερώθηκαν μέ τόν προαναφερόμενο τρόπο καί ἔμειναν ἀναλλοίωτα διά μέσου τῶν αἰώνων. Βεβαίως ὑπάρχουν πολλά λάθη στά Λειτουργικά μας βιβλία, τά ὁποῖα παρεισέφρησαν ἀπό ἀντιγραφεῖς σέ καιρούς ἀμαθείας καί αὐτά πρέπει νά διορθωθοῦν, ὅπως καί προσθήκες λέξεων, ὅπως ἔχουμε ἐπισημάνει στό πόνημά μας «**Ψήγματα Ὁρθοδόξου Τελετουργικῆς**». Αὐτές οἱ προσθήκες ἢ οἱ ἀλλοιώσεις, οἱ ὁποῖες δέν ἔχουν κἄν λογική, ὄχι Θεολογική, ἐξήγηση, πρέπει νά διορθωθοῦν. Ὡστόσο, πρέπει πρῶτα νά ἐξαντλήσουμε τήν Θεολογική ἔρευνα, νά ἀναζητήσουμε τόν νοῦν, πού θεοσμοθέτησε, καί τότε νά ἐνεργήσουμε ἀναλόγως. Αὐτά ἰσχύουν γιά ὅλες τίς ἀπαντήσεις μας.

Στό προκείμενο, ὅμως, ἐρώτημα, περί τοῦ Εὐαγγελίου τῶν Θεομητορικῶν Ἑορτῶν δέν πρόκειται περί λάθους, πού χρειάζεται διόρθωση, ἀλλά περί νοήματος, πού χρήζει προσεγγίσεως. Οἱ στίχοι 51 ἕως 54 τοῦ Πρώτου Κεφαλαίου τοῦ Κατά Λουκᾶν Ἁγίου Εὐαγγελίου, πού παραλείπονται στήν περικοπή, περιεκόπησαν διότι δέν ἀφοροῦν στό Πρόσωπο τῆς Παναγίας μας, ἀλλά στίς ἐπιπτώ-

σεις τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ μας στὸν Ἰσραὴλ καὶ ἐν γένει στὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ περικοπή, ὅμως, ἔχει ἀποκλειστικό σκοπὸ νὰ προβάλῃ καὶ νὰ τονίσῃ τὸ Πρόσωπο τῆς Θεοτόκου καὶ γι' αὐτὸ περιορίζει τὸ λεκτικὸ περιβάλλον, σὰν νὰ θέτῃ τοὺς Θεομητορικοὺς χαρακτηρισμοὺς σέ πλαίσιο, σὰν Εἰκόνα, ἡ ὁποία περιγράφει τὸ συγκεκριμένο, πού θέλει ἡ Ἐκκλησία μας νὰ προσλάβουν οἱ Πιστοί.

Γιὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ αὐθαίρετη αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία μου, προσθέτω ὅτι ἡ Ὁδὴ τῆς Θεοτόκου δέν περικόπεται πάντοτε, ὁπότε θὰ μπορούσαμε νὰ διερωτηθοῦμε γιατί συμβαίνει αὐτό, ἀλλά, ἀντιθέτως, **ψάλλεται καθημερινὰ ὀλόκληρη**, χωρὶς περικοπές, σέ κάθε Ὅρθρο, ὅταν ψάλλεται «**Ἡ Τιμιωτέρα**»! Τότε, θυμιάζοντας ὁ Ἱερεὺς τοὺς Πιστοὺς, τοὺς προβάλλονται καὶ οἱ στίχοι πού εἰκονογραφοῦν τὸ Πρόσωπο τῆς Παναγίας μας, ἀλλά καὶ οἱ στίχοι πού τοὺς ἀφοροῦν καὶ πρέπει νὰ τοὺς προσέξουν γιὰ νὰ ἀξιοποιήσουν αὐτὸ πού τοὺς δωρήθηκε μὲ «**τόν Εὐλογημένον Καρπὸν τῆς Κοιλίας**» τῆς Θεοτόκου.

π. Νεκτάριος: ΕΡΩΤΗΜΑ 3ον :

Διαβάζουμε στὸ Συναξάριο τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ: «Τῇ αὐτῇ ἡμέρα, Κυριακὴ δευτέρα ἀπὸ τοῦ Πάσχα...». Δηλαδή, ποιά εἶναι ἡ «πρώτη» Κυριακὴ ἀπὸ τοῦ Πάσχα; Αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἰδία; Ταυτίζεται μὲ τὸν ἑαυτό της; Καὶ ἔτσι «λανθασμένα», ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἀρίθμηση, οὕτω καθεξῆς, τῶν ἐπομένων ἀναστασίμων Κυριακῶν. Ἐπίσης, στίς 26 Φεβρουαρίου, τιμᾶται ἡ μνήμη ὅλης σχεδὸν τῆς οἰκογενείας τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς (τῆς Σαμαρείτιδος). Στὸ Συναξάριον τῆς ἡμέρας, μετὰ τὴν μνημόνευση τῆς πρώτης Ἁγίας, τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς δηλαδή, διαβάζουμε: «τῇ αὐτῇ ἡμέρα, ἡ Ἁγία Φωτῶ, ἡ Δευτέρα ἀδελφῆ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς...τελειοῦται». Δηλαδή, ποιά εἶναι ἡ «πρώτη»; Ταυτίζεται μὲ τὸν ἑαυτό της; Δέν λέει: «ἡ δευτέρα Ἁγία τῆς ἡμέρας», ἀλλὰ λέει: «ἡ δευτέρα ἀδελφῆ τῆς Ἁγίας ...». Καί, δεδομένου ὅτι ἔχουμε νὰ κάνομε μὲ ἀγίους συναξαριογράφους, ὅπως ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ἐκπλήσομαι, ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι. Μήπως ὑπῆρχε ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ κάποιο ἄλλο σύστημα μετρήσεως καὶ ἀριθμήσεως; Μήπως τὸ ἀριθμητικὸ «πρῶτος-πρώτη», εἶχε μιὰ ἄλλη χρῆση καὶ ἔννοια, «τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Στὸ τρίτο ἐρώτημα ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι ἡ Πρώτη Κυριακὴ εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ Πάσχα, ὅπως ἡ ἡμέρα Δευτέρα, δέν ἔχει προηγουμένη τῆς τὴν Πρώτη, ἀλλὰ τὴν Κυριακὴ. «Αὕτη ἡ κλητὴ καὶ ἁγία ἡμέρα, ἡ μία τῶν Σαββάτων ἡ Βασιλὶς καὶ Κυρία», ψάλλουμε γιὰ τὴν ἡμέρα

του̅ Πάσχα, τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, πού εἶναι ἡ «Μία», δηλαδή ἡ πρώτη. Ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα εἶναι ἡ πρώτη Κυριακὴ τῶν ἐβδομάδων τοῦ Πάσχα, ἀλλὰ καὶ κάθε Κυριακὴ εἶναι ἡ μία, δηλαδή, ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς κάθε ἐβδομάδος.

Ὡς πρὸς τὸ Συναξάριον τῆς 26ης Φεβρουαρίου, δέν πρόκειται περὶ διαφορετικοῦ τρόπου ἀριθμῆσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς ὀρθῆς ἀριθμῆσεως, ἡ ὁποία γίνεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Ἁγία Φωτεινή. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ἡ ἁγία Φωτώ, ὄχι ὡς δευτέρα ἑορτάζουσα, ἀλλὰ ὡς δευτέρα ἀδελφὴ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, διότι ἡ Ἐκκλησία γνωρίζει τὴν Ἁγία Φωτεινὴ ὡς πρώτη ἐκ τῶν ἀδελφῶν. Τὸ παράδοξο θά ἦταν νὰ τὴν ἀνέφερε ἡ Ἁγία Φωτεινὴ ὡς δευτέρα ἀδελφὴ τῆς, ὁπότε, βεβαίως, θά ἀναζητούσαμε καὶ τὴν πρώτη.

π. Νεκτάριος: ΕΡΩΤΗΜΑ 4ον:

Στούς, ἄνευ Προηγιασμένης, Ἑσπερινούς τῶν καθημερινῶν ἡμερῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν δύο παλαιοδιαθηκικῶν ἀναγνωσμάτων, προσθέτουμε ἀμέσως τὸ «Καταξίωσον Κύριε...» κλπ. Ὅταν ὁμως τελεῖται Προηγιασμένη, μετὰ τὴν συμπλήρωση τῶν δύο ἀναγνωσμάτων, ἀρχίζει ἡ γνωστὴ ψαλμῶδηση τοῦ «Κατευθυνθήτω...», παραλειπομένης τῆς εὐχῆς «Καταξίωσον Κύριε...». Δέν βρίσκω τὸν λόγο, νὰ παραλειφθεῖ αὐτή. Θά μπορούσε κάλλιστα νὰ ἀναγνωσθεῖ καὶ ἀμέσως μετὰ νὰ ἀρχίσει ἡ ψαλμῶδηση. Πόσα δευτερόλεπτα καθυστέρηση ἐπιφέρει τὸ «Καταξίωσον Κύριε...»; Κι ἐδῶ πάλι, εἶναι κακὸ μιά σχετικὴ πρωτοβουλία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Στὸ τέταρτο ἐρώτημα γιὰ τὴν ἀπάλειψη τῆς ἀναγνώσεως τοῦ «Καταξίωσον Κύριε...» μετὰ τὰ Ἄναγνώσματα, τελουμένης Προηγιασμένης Θείας Λειτουργίας, ἀπαντοῦμε ὅτι δέν πρόκειται γιὰ περικοπὴ λόγῳ συντομεύσεως τῆς Ἀκολουθίας ἀλλὰ γιὰ νὰ φανῆ καθαρά ὅτι διαφέρει ἡ Προηγιασμένη Θ. Λειτουργία ἀπὸ τὸν αὐτούσιο Ἑσπερινό. Μὲ τὴν ψαλμῶδιὰ τοῦ «Κατευθυνθήτω...» γίνεται ἡ σύζευξις Ἑσπερινοῦ καὶ Θ. Λειτουργίας, ἀσχέτως τοῦ ὅτι ἡ τελεσθησομένη Θ. Λειτουργία δέν περιλαμβάνει Θυσία, διότι τὰ «Τίμια Δῶρα» ἔχουν προαγιασθεῖ σὲ προηγηθεῖσα Τελεία (δηλαδή, μέ Θυσία) Θ. Λειτουργία.

Τὴν ἴδια Τελετουργικὴ πρακτικὴ, δηλαδή τὴν σύζευξη Ἑσπερινοῦ καὶ Θ. Λειτουργίας, παρατηροῦμε ὄχι μόνο σὲ σύζευξη Ἑσπερινοῦ καὶ Προηγιασμένης, ἀλλὰ καὶ σὲ σύζευξη Ἑσπερινοῦ καὶ Τελείας

Θ. Λειτουργίας μέ Θυσία, ὅπως, φερ' εἰπεῖν, τήν παραμονή τῶν Χριστουγέννων, τήν παραμονή τῶν Θεοφανείων, τήν Μ. Πέμπτη καί τό Μ. Σάββατον, ὅπου μετά τά Ἀναγνώσματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δέν ἀπαγγέλεται τό «Καταξίωσον Κύριε...», ἀλλά ψάλλεται τό «Ἅγιος ὁ Θεός...» γιά νά συνεχισθῇ ἡ Ἀκολουθία ὡς Θ. Λειτουργία.

π. Νεκτάριος: ΕΡΩΤΗΜΑ 5ον:

Στούς ἑορτασίμους καθημερινούς Ὁρθροῦς, ὅπου προβλέπεται Εὐαγγέλιο, προηγείται ἡ ψαλμώδηση τοῦ γνωστοῦ πρώτου Ἀντιφώνου τῶν Ἀναστασίμων Ἀναβαθμῶν τοῦ τετάρτου ἤχου: «Ἐκ νεότητός μου πολλά πολεμεῖ με πάθη...». Οἱ δύο, λοιπόν, πρώτοι στίχοι διπλασιάζονται (ἢ διπλώνονται), ἐφ' ὅσον πρόκειται περί ἀντι-φώνου. Στό «Δόξα Πατρί...» ψάλλουμε: «Ἄγιω Πνεύματι πᾶσα ψυχή ζωοῦται...». Καί στό «Καί νῦν...», ἀντί νά τό ξαναψάλλουμε, ὅπως ἔγινε μέ τούς δύο προηγηθέντας στίχους, λέμε: «Ἄγιω Πνεύματι ἀναβλύζει τά τῆς χάριτος...», πού προέρχεται ἀπό τό δεύτερο Ἀντίφωνο αὐτῶν τῶν Ἀναβαθμῶν. Πῶς καί γιατί ἐπεκράτησε, αὕτη ἡ ἀτασθαλία; Ἦδη, στήν ἐποχή τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, εἶχε ἐπικρατήσῃ. Τό σημειώνει ὡς ἀτασθαλία ὁ Ἅγιος, στό γνωστό βιβλίο του «Νέα Κλίμαξ», ὅπου ἐρμηνεύει τούς Ἀναστάσιμους Ἀναβαθμούς καί τῶν ὀκτώ ἤχων. Καί πάλι ὁ Ἅγιος, ἀπορεῖ πῶς καί γιατί ἐπεκράτησε αὐτό; Λοιπόν, τί; Ἄν ἐμεῖς, «αὐθαιρέτως» τό διορθώσουμε, θά χαρακτηρισθεῖ ἄραγε ἡ πρωτοβουλία αὕτη, ὡς ἁμαρτία «εἰς τό Ὁμοούσιον»; Δεδομένου μάλιστα, ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι σλαβικές Ἐκκλησίες δέν «ὑπέκυψαν» στό σημεῖο αὐτό, ἀλλά ψάλλουν «ὀρθοδόξως»: «Ἄγιω Πνεύματι πᾶσα ψυχή ζωοῦται...». Μόνο οἱ Βούλγαροι, μεταγενεστέρως, «ὑπέκυψαν».

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Στό πέμπτο ἐρώτημα, ἄν τό κατενόησα σωστά, ἡ ἀπάντηση βρίσκειται στήν πάγια τακτική τῆς Λατρευτικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας μας, κατά τήν ὁποία τά Δοξαστικά καί τά Θεοτοκυῖα ποτέ δέν διπλασιάζονται, διότι ποτέ δέν γίνονται ἀντίφωνα. Συνεπῶς καί ἐδῶ, στούς Ἀναβαθμούς πρό τοῦ Εὐαγγελικοῦ Ἀναγνώσματος τοῦ Ὁρθρου, δέν ἀναμένουμε δευτέρωση τοῦ «Δόξα Πατρί...» καί τοῦ «Καί νῦν καί ἀεὶ...». Ἐκτός ἐάν ἐπαναλάβουμε καί στό «Καί νῦν...» τό «Ἄγιω Πνεύματι πᾶσα ψυχή ζωοῦται...», παραλείποντες τό «Ἄγιω Πνεύματι ἀναβλύζει...», ἀλλά αὐτό ὄντως εἶναι ἄτοπο.

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης γράφει στό βιβλίο του «Νέα Κλίμαξ» ὅτι «οὐκ ὀρθῶς ποιοῦσι» (βλ. Νέα Κλίμαξ, Ἐν Κωνσταντι-

νουπόλει 1844, Προλεγόμενα, σελ. στ.) ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δέν ἀντιφωνοῦν τὸ «*Ἄγιῳ Πνεύματι πᾶσα ψυχὴ ζῶεται...*», οὔτε τὸ «*Ἄγιῳ Πνεύματι ἀναβλύζει...*», ἐννοῶν προφανῶς ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ πρέπει πρῶτα νὰ Ἀντιφωνηθοῦν, κατὰ τὸ πρότυπο τῶν Ἐπουρανίων Δυνάμεων, πού φάλλουν τὰ ἴδια ἐν χορῶ, καί κατόπιν νὰ ψαλοῦν στό «*Δόξα...*» καί στό «*Καί νῦν...*» ἐναλλάξ.

Ὅπως γράφει, ὅμως, καί ὁ π. Νεκτάριος, τὸ ζήτημα δέν εἶναι Δογματικό, οὔτε πρόκειται περὶ τῆς σαλεύσεως τοῦ «Ὁμοουσίου», ὁπότε ὑπάρχει ἡ εὐχέρεια τῆς τακτοποιήσεώς του, ἄνευ κρότου!

π. Νεκτάριος: ΕΡΩΤΗΜΑ 6ον:

Ἡ κατάληξη τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς: «Ὅτι σοῦ ἐστίν...», βάσει ποιῶν κριτηρίων ἢ σκέψεων ἢ πρακτικῶν σκοπιμοτήτων ἀποδόθηκε νὰ ἐκφωνεῖται μόνο ἀπὸ τοὺς Ἱερεῖς-Ἀρχιερεῖς; Καί ἀπὸ πότε περίπου, πάνω-κάτω; Ὅσο γιὰ τὴν εἰς αὐτὴν προσθήκη τῶν τριῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος – προσθήκη μὴ ὑπάρχουσα στό Εὐαγγελικό κείμενο – οὐδέν τὸ κωλύον οὐδέν τὸ προβληματικό. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὡς Σῶμα Χριστοῦ, παρατεινομένου εἰς τοὺς αἰῶνας, ἔχει κάνει κι ἄλλες παρόμοιες ἐπεμβάσεις σέ ἀγιογραφικά κείμενα. Ἄς θυμηθοῦμε πρόχειρα, τὴν γνωστὴ ἀποστολικὴ περικοπή: «Ἀδελφοί, οἱ Ἅγιοι Πάντες, διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας...». Ποῦ ὑπάρχει στό κείμενο αὐτὴ ἡ προσθήκη; Ὅμως, ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεόπνευστη, εἶναι ἀθθεντία, τὸ δεχόμεστε. Ὅλοι γνωρίζουμε, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, στό σχετικό κείμενο, ἀναφέρεται στοὺς Μακκαβαίους. Καί ἡ Ἐκκλησία, Ὁρθοδόξως κρίνουσα, τὸ ἐπεκτείνει καί στοὺς Ἁγίους Πάντες. Ὅταν, πάλι, ἐνδύεται ὁ Ἀρχιερεὺς τὸν σάκκον, γιὰ νὰ λειτουργήσῃ, οἱ ἐνδύοντες αὐτόν διάκονοι (ἢ ἱερεῖς) ἐκφωνοῦν τὸ: «Οἱ Ἀρχιερεῖς σου Κύριε, ἐνδύσονταί δικαιοσύνην...», ἐνῶ τὸ ψαλμικό κείμενο λέει: «Οἱ ἱερεῖς σου, Κύριε...». Τέτοιου εἴδους «ἐπεμβάσεις» ἐπιτρέπονται. Ἄραγε, οἱ προηγούμενες «ἐπεμβάσεις», πού τίς βλέπω ὡς ἀτομικὲς πρωτοβουλίες – ὅπως ἀνέφερα – δέν ἐπιτρέπονται;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Στὸ ἕκτο ἐρώτημα γιὰ τὴν κατάληξη τῆς «*Κυριακῆς Προσευχῆς*», πού ἐκφωνεῖται μόνο ἀπὸ Ἱερεῖς καί Ἀρχιερεῖς δέν πρέπει, νομίζω, νὰ ἀναζητηθῇ ἐκεῖνος πού ὥρισε νὰ μὴ τὴν ἐκφωνοῦν Λαϊκοί, ἀλλὰ νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ Λειτουργικά κείμενα, ἰδίως τῶν Θ. Λειτουργιῶν, τὰ ὅποια ἔθεσαν τὴν ἐκφώνησιν αὐτὴν στίς Ἱ. Ἀκολουθίες καί στίς Θ. Λειτουργίες, πού τελοῦν μόνο **Κληρικοί**. Οἱ λαϊκοί

ὅταν ἀναγινώσκουν στό Εὐαγγέλιο τήν περικοπή πού περιέχει τήν Κυριακή Προσευχή, διαβάζουν τά ἐκεῖ γεγραμμένα. Οἱ Ἐκφωνήσεις, ὅμως, εἶναι ἀποκλειστικά γιά τούς Ἱερεῖς καί Ἀρχιερεῖς, διότι αὐτοί τελοῦν τήν Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ὅσον ἀφορᾷ στήν προσθήκη τῶν τριῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος ὡς ἐκφώνηση τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, δέν ἔγινε αὐθαίρετα, ἀλλά πρός ὑπογράμμιση τῆς Ἀληθείας, τήν ὁποία ἀπεπειράθησαν νά νοθεύσουν οἱ αἵρετικοί καί ἡ Ἐκκλησία μας, μέ τήν Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τήν διετράνωσε καί τήν εἰσήγαγε καί στό Ἱερό Εὐαγγέλιο, δεδομένου ὅτι τήν γνησιότητα τοῦ περιεχομένου τῶν Ἱ. Εὐαγγελίων ἐπεσφράγισε ἡ Ἐκκλησία, ἡ Ὅποία καί ἀπέρριψε ὅλα τά ψευδεπίγραφα καί νόθα Εὐαγγέλια.

Οἱ Μαθηταί τοῦ Χριστοῦ μας, βεβαίως, ἀλλά καί οἱ Διάδοχοί τους, μέχρι τήν ἐμφάνιση τῶν δεινῶν αἵρετικῶν, ὅταν διάβαζαν στήν Εὐαγγελική αὐτή περικοπή «**ὅτι σοῦ ἔστιν ἡ δύναμη καί ἡ δόξα εἰς τούς αἰῶνας, ἀμήν**», κατανοοῦσαν ὅτι ἀπευθύνεται καί στά Τρία Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος, στήν «**ἐν τρισί Προσώποις ἐνιζομένην**», ὅταν ὅμως διεσαλπίσθη ἀπό τούς αἵρετικούς ἡ βλασφημία κατά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ Ἐκκλησία διεσάφησε γραπτῶς πλέον τήν ὁμολογία τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ὡς πρός τίς «ἐπεμβάσεις» στά Ἱερά κείμενα, πού ἀναφέρεται ὁ π. Νεκτάριος, πρέπει νά διευκρινήσουμε ὅτι δέν πρόκειται γιά νεωτεριστικές ἐπεμβάσεις ἀλλά γιά καθαρὰ διευκρινιστικές. Στήν Πρός Ἑβραίους Ἐπιστολή τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου, ἡ προσθήκη «**Οἱ Ἅγιοι πάντες...**» τίθεται γιά νά φανῆ σέ ποιούς ἀναφέρονται τά συγκεκριμένα μαρτυρικά ἀγωνίσματα, ὅτι δηλαδή, ἀναφέρονται σέ ἅγιους ἀνθρώπους τῆς Παλαιᾶς ἀλλά καί τῆς Καινῆς Διαθήκης καί ὄχι μόνο στούς Μακκαβαίους, διότι καί ὁ Προφήτης Ἡλίας «**περιῆλθε ἐν μηλωτῇ**» καί ὁ Τίμιος Πρόδρομος ἀσκήτευσεν «**ἐν σπηλαίοις καί ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς**» καί ὁ Πρωτομάρτυρας Στέφανος «**ἐλιθάσθη**». Τό ἴδιο παρατηροῦμε στό Κατά Μᾶρκον Εὐαγγέλιο ὅπου, στήν περικοπή, πού ἀποτελεῖ τό Β' Ἑθνικό Εὐαγγέλιο καί στή φράση «**...Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καί Σαλώμη ἠγόρασαν ἀρώματα ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι αὐτόν**», ἀντί τοῦ «**αὐτόν**», ἐτέθη ὁ προσδιορισμός «**τόν Ἰησοῦν**», δεδομένου ὅτι στίς περικοπές λείπει τό ὀλοκληρωμένο κείμενο, πού προηγεῖται ἢ ἔπεται τῆς περικοπῆς, ὁπότε ὁ προσδιορισμός εἶναι ἀπαραίτητος. Ὡστόσο, πρέπει νά τονισθῇ ὅτι αὐτές, ὅπως καί ἄλλες φραστικές διατυπώσεις δέν εἶναι ἐπεμβατικές προσθήκες στό Ἱερό καί ἀμετάβλητο κείμενο, ἀλλά ἀναγκαῖες διευ-

κρινήσεις για να μή γίνη παρανόηση τοῦ νοήματός του.

Οἱ διευκρινιστικές, λοιπόν, προσθήκες εἶναι ὄχι μόνο ἐπιτρεπτές, ἀλλά καί ἀπαραίτητες. Κάποιες ἄλλες, ὅμως, τροποποιήσεις ἢ προσθήκες, πού εἶναι περιττές, κολακευτικές καί ὑπεροπτικές, εἶναι ἀπαράδεκτες, ὅπως ἡ ἀναφερομένη ἀπό τόν π. Νεκτάριον «οἱ Ἀρχιερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται δικαιοσύνην...», ἀντί τοῦ Ἀγιογραφικοῦ «οἱ Ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται δικαιοσύνην...» ἢ καί ἡ προσθήκη στήν Ἀρχιερατική Θ. Λειτουργία «καί τόν τρισάγιον ὕμνον ἀναμέλομεν» στήν ἐκφώνηση «Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεός ἡμῶν καί σύ τήν δόξαν ἀναπέμπομεν...». Πρόκειται γιά προσθήκες παρακμῆς καί προσπάθειες νά αὐξηθῇ ἡ ἀπόσταση τῶν Ἐπισκόπων ἀπό τούς Πρεσβυτέρους, παρ' ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία βοᾷ διά τοῦ ἀγίου Χρυσόστομου: «Ὅτι οὐ πολύ τό μέσον αὐτῶν (δηλαδή τῶν Πρεσβυτέρων) καί τῶν ἐπισκόπων. Καί γάρ καί αὐτοί διδασκαλίαν εἰσὶν ἀναδεδεγμένοι καί προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας. Καί ἃ περί ἐπισκόπων εἶπεν, ταῦτα καί πρεσβυτέροις ἀρμόττει. Τῇ γάρ χειροτονία μόνῃ ὑπερβεβήκασι καί τούτῳ μόνο δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τούς πρεσβυτέρους».

π. Νεκτάριος: ΕΡΩΤΗΜΑ 7ον:

Ἦδη, λίγο προτοῦ ἀναχωρήσω ὀριστικῶς γιά τό Ἅγιον Ὄρος, πρό 35ετίας (Ἰούνιος-Ἰούλιος 1986), εἶχατε προχωρήσει προσωπικῶς στήν, ἀπό τότε μέχρι σήμερα, γνωστή «ἐπέμβαση» τῆς νεκρωσίμου ἱερολογίας: «παρά Χριστοῦ τοῦ ἀθανάτου Βασιλέως καί Θεοῦ ἡμῶν αἰτησώμεθα», ἀντί τῆς γνωστῆς πανταχοῦ παραδεδομένης χρήσεως τῆς δοτικῆς πτώσεως. Ἐρωτῶ: (κατόπιν καί τῶν ἀνωτέρω προτεινομένων ἐπεμβάσεων) Ἡ ἐπέμβασή σας αὐτή βασιζέται μόνο στίς ἐγνωσμένες φιλολογικές σας γνώσεις ἢ βασιζέται καί σέ κάποιου εἴδους κείμενο (παλιές φυλλάδες, χειρόγραφα, ἔντυπα, ἢ καί προφορικές παραδόσεις ἀγίων ἀνδρῶν); Θά ἦταν πολύ ἐνδιαφέρουσα ἡ ἐκ μέρους σας ἀπάντηση.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Στό ἔβδομο καί τελευταῖο ἐρώτημα τοῦ π. Νεκταρίου περί τῆς αἰτήσεως τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας «Ὅπως Κύριος ὁ Θεός, τάξη τήν ψυχὴν αὐτοῦ (αὐτῆς) ἔνθα οἱ δίκαιοι ἀναπαύονται, τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ, τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καί ἄφεςιν τῶν αὐτοῦ (αὐτῆς) ἁμαρτιῶν, παρά Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ Βασιλεῖ καί Θεῷ ἡμῶν αἰτησώμεθα» καί τήν ἀντικατάσταση τῆς φράσεως «... παρά Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ Βασιλεῖ», μέ τήν φράση «παρά Χριστοῦ τοῦ

Ἄθανάτου Βασιλέως», πού ἄκουσε ἀπό τό στόμα μου, δέν ἔχω πρός τό παρόν νά προσαγάγω παλαιές Φυλλάδες, χειρόγραφα κ.ἄ., παρά μόνο τήν μαρτυρία τοῦ μακαριστοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας Πατρός, τοῦ π. Ἐπιφανίου Θεοδωροπούλου, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, λεπτολογοῦσε πάντα τά ἀφορῶντα στήν Ἐκκλησία καί ἀπό ἐκεῖνον ἄκουσα νά ἐκφωνῇ «παρά Χριστοῦ τοῦ ἀθανάτου Βασιλέως».

Σέ σχετική συζήτησή μας (γιατί δέν ἄφηνα ποτέ κάτι πού ἄκουγα ἀπό ἐκεῖνον ἢ ἔβλεπα στίς Τελετουργικές του κινήσεις καί δέν τό γνώριζα νά μήν τόν ρωτήσω), πῶς ἐνῶ τά ρήματα, τά «αἰτήσεως σημαντικά» συντάσσονται μετά Γενικῆς, στή φράση αὐτή βλέπουμε σύνταξη μετά Δοτικῆς, ἡ ὁποία, μάλιστα, σημαίνει τήν ἐν τόπῳ στάση, ὅπως λ.χ. «Υπουργός παρά τῷ Πρωθυπουργῷ». Μοῦ ἀπήντησε ὅτι τό σωστό εἶναι αὐτό, μέ πτώση Γενική, «παρά Χριστοῦ τοῦ Ἄθανάτου Βασιλέως». Ὡστόσο, εἶχε εὔρει -νομίζω μοῦ εἶπε στόν Ξενοφῶντα- κάποιο ἐδάφιο, στό ὁποῖο εἶχε τεθεῖ σέ ρῆμα αἰτήσεως σημαντικό, Δοτική πτώση! Εἶχε, βλέπετε, σπάνια γνώση, ὄχι μόνο ὄλων τῶν Κλάδων τῆς Θεολογίας μας, ἀλλά καί τῆς «θύραθεν Παιδείας», ἰδίως τά συγγράμματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, τά ὁποῖα ἐγνώριζε ὅσο λίγοι Φιλολόγοι, πολλά δέ ἀπήγγελε ἀπό στήθους!

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Σᾶς εὐχαριστῶ καί πάλιν γιά τήν ὑπομονή σας καί ἐάν οἱ ἀπαντήσεις δέν εἶναι ἐφικτές, δέν πειράζει. Αὐτό θά τό ἐκλάβω καί ὡς θέλημα Θεοῦ.

Πάντως, δέν νομίζω, ὅτι εἶναι τόσο «βλακώδη» καί «κουφά» τά ἐρωτήματά μου, ὅπως πολλοί τά ἐχαρακτήρισαν. Ἄν κι ἐσεῖς ἔτσι τά κρίνετε, ἄλλος ἕνας λόγος γιά νά σιωπήσω καί νά εἰπῶ «νά ναι εὐλογημένο!» Ἄλλωστε ὡς Ποιμῆν, ἀξιολογώτερα προβλήματα σᾶς ἀπασχολοῦν στίς ἡμέρες μας.

Μέ σεβασμό φιλῶ τό χέρι σας!

Μοναχός Νεκτάριος».

Ἐμεῖς εὐχαριστοῦμε πολύ τόν ἀγαπητόν μας π. Νεκτάριον Μπουραζερίτην γιά τήν ὡραία ἀφορμή πού μᾶς ἔδωσε μέ τά Λειτουργικά του ἐρωτήματα καί τόν παρακαλοῦμε, ὅπως καί τήν Ἱερά Συνοδεία, στήν ὁποία ἀνήκει, νά ἐξακολουθήσουν νά μᾶς συμπεριλαμβάνουν στίς ἅγιες Εὐχές καί Προσευχές τους.

π. Βασίλειος Ε. Βολουδάκης